

■ *Ενας Λόγιος του 2ου αιώνα μ' ένα ευρύτατο έργο*

Ενας απολαυστικός Λατίνος ιστορικός

ΣΟΥΗΤΩΝΙΟΣ
 ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ: ΝΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΣ
 «ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ»
 ΣΕΙΡΑ: «ΛΑΤΙΝΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ», ΤΟΜΟΣ Α': 1997, ΤΟΜΟΣ Β': 1999

Η αρχή έγινε το 1993: το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας, που διαθέτει, ως γνωστόν, σφραγισμένη «κυνός Λακαινής», είχε αναθέσει στον ομότιμο καθηγητή της Λατινικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Νίκο Πετρόχειλο τη μετάφραση και παρουσίαση του έργου ενός από τους δυσκολότερους Λατίνους ιστορικούς, ενός ιστορικού που είχε τάξει στον εαυτό του να μιμηθεί στη δική του γλώσσα τον Έλληνα ιστορικό Θουκυδίδη: δύσκολη, σ' αλήθεια, δουλειά για τον ίδιο τον Σαλλούστιο, εξίσου όμως δύσκολη, αν όχι δυσκολότερη, για το μεταφραστή του έργου του. Το μεταφραστικό, πάντως, αποτέλεσμα υπήρξε, όπως έσπευσε να το τονίσει με ενθουσιασμό η τότε κριτική, εξαιρετικά ευπρόσδεκτο - και το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τράπεζας, δικαιωμένο, πήρε πια την οριστική του απόφαση: να προχωρήσει στην ολοκλήρωση του φιλοδοξού σχεδίου του να χαρίσει στο ελληνικό κοινό - με τις ίδιες αρχές και με τις ίδιες προδιαγραφές - και τους Λατίνους ιστορικούς Σουητώνιο, Τάκιτο και Λίβιο. Σήμερα, έξι χρόνια από τότε, το πλατύ αναγνωστικό κοινό μπορεί πλέον να χαιρείται ολοκληρωμένη τη μετάφραση των έργων του Σουητώνιου. Η συνέχεια είναι απολύτως προβλεπτή.

Η αρχή λοιπόν του 1993 ήταν μια αρχή σωστή, και όλοι φυσικά το ξέρουμε ότι σωστή αρχή θα πει: μια αρχή που προσιωνίζεται ένα σίγουρο μέλλον, μια αρχή που γίνεται με όρους οι οποίοι κάνουν σίγουρη τη συνέχεια - αλλιώς ειπωμένο: μια αρχή που εγγυάται πως αυτό που ξεκίνησε δεν θα μείνει στη μέση, ατέλειωτο.

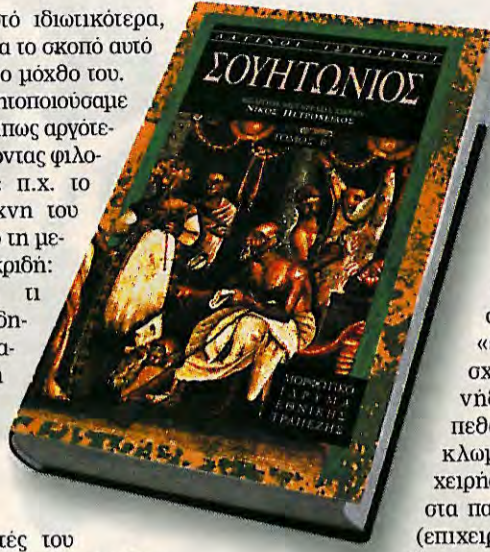
Όπως γράφει στον πρόλογό του ο Πετρόχειλος, «ο Σουητώνιος ανήκει στον νέο τύπο του λογίου Ρωμαίου, που έκανε την εμφάνισή του κατά τον δεύτερο αιώνα μ.Χ. Το συγγραφικό του έργο καλύπτει μια ευρύτατη περιοχή ιστορίας (βιογραφίας, αρχαιολογίας, φυσικής ιστορίας και γραμματικής), με κυριότερα έργα του το *De vita Caesarum* («Περί της ζωής των Καισάρων») και το *De viris illustribus* («Περί επιφανών ανδρών»): πρόκειται - και στις δύο περιπτώσεις, ιδίως όμως στην πρώτη - για πολύ ενδιαφέροντα - θα έλεγα και εξόχως αποκαλυπτικά και απολαυστικά - κείμενα.

Όλοι το ξέρουμε πως η λατινομάθεια στον τόπο μας είναι πια στις μέρες μας εντυπωσιακά, και πάντως απαράδεκτα, περιορισμένη: σήμερα τα λατινικά δεν είναι παρά «εξεταστέα ύλη», ένα απλό τεστ για να πετύχει κανείς - ή να μην πετύχει - στις πανελληνίες εξετάσεις για το πανεπιστήμιο: πριν ή μετά από τις εξετάσεις αυτές τα λατινικά δεν έχουν, στην ουσία, κανένα απολύτως νόημα. Δεν θέλω να πω πως όταν παλιότερα μαθαίναμε στο σχολείο περισσότερα λατινικά, μαθαίναμε, στο τέλος τέλος και το ουσιαστικό - εν πάση περιπτώσει ήταν, ασφαλώς, και το απειρώς περισσότερο από τα σημερινά λατινικά και, πάντως, τα φτωχά έστω εκείνα λατινικά άφηναν πίσω τους μια ενσυνείδητη πίκρα, πως αν τα μαθαίναμε τουλάχιστο σωστότερα, θα μας άφηναν, ασφαλώς, ουσιαστικότερο κέρδος - και ήταν απλώς δουλειά του καθενός να το αναζητή-

σει το κέρδος αυτό ιδιωτικότερα, καταβάλλοντας για το σκοπό αυτό τον προσωπικότερο μόχθο του.

Αυτό το συνειδητοποιούσαμε μερικοί τυχεροί κάπως αργότερα, όταν, σπουδάζοντας φιλολογία, γνωρίζαμε π.χ. το λόγο και την τέχνη του Καισάρα μέσα από τη μετάφραση του Κακριδή: καταλαβαίνοντας τι κερδίζαμε, συνειδητοποιούσαμε τι είχαμε χάσει ως τότε ή τι έχαναν άλλοι οριστικά. Κάτω από τις σημερινές, επομένως, συνθήκες συνεισφορές όπως αυτές του Πετρόχειλου αποκτούν νόημα ξεχωριστό: γίνονται πολυτίμες. Να μάθει για τον Σαλλούστιο ή τον Σουητώνιο σήμερα, για τον Τάκιτο ή τον Λίβιο αύριο, θέλω να πω: να διαβάσεις με τόσο υψηλού επιπέδου βοήθεια το έργο τους, είναι κέρδος ανυπολόγιστο - και τον άνθρωπο που σου κάνει το δώρο αυτό με τι λόγια, αλήθεια, να τον ευχαριστήσεις; Ιδιαίτερο, πάντως, νόημα έχει να του ευχηθείς καλό κουράγιο - γιατί, βέβαια, θέλει μεγάλο, πράγματι, κουράγιο να αναλάβεις και να φέρεις σε πέρας ένα τόσο μεγάλο έργο, ιδίως αν αναλαμβάνοντάς το νομίζεις πως μπορείς να υπολογίζεις και σε άλλων δυνάμεων τη βοήθεια, στο τέλος όμως βρίσκεσαι να το διεκπεραιώνεις μόνος σου.

Με τέτοιες ευκαιρίες σκέφτεται κανείς πόσο τυχεροί είναι οι λαοί που έχουν από χρόνια μεταφρασμένους στη γλώσσα τους τους σπουδαιότερους εκπροσώπους των δύο μεγάλων αρχαίων λογοτεχνιών, της ελληνικής και της λατινικής. Οι Γάλλοι π.χ. μπορούν να διαβάσουν τους κλασικούς της αρχαιότητας με την εγγύηση της σειράς των εκδόσεων Budé («Les Belles Lettres»), ενώ οι αγγλόφωνοι λαοί, χρόνια τώρα, τους διαβάζουν με την εγγύηση της σειράς της Loeb Classical Library (για να μην αναφερθούμε στο πλήθος των άλλων μεμονωμένων εκδόσεων). Συμβαίνει μάλιστα σε όλες αυτές τις περιπτώσεις το εξής πολύ σημαντικό: στους άλλους αυτούς τόπους σπάνιο να βρεις μετάφραση αρχαίου κειμένου από μεταφραστή που δεν έχει δώσει πριν από τη μετάφραση δείγματα σοβαρής φιλολογικής ενασχόλησης με το κείμενο που μετέφρασε: σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις οι μεταφραστές είναι φιλόλογοι γνωστοί για την ενασχόλησή τους με τους συγγραφείς που μεταφράζουν - και παραπάνω: είναι γνωστοί για την ενασχόλησή τους με το συγκεκριμένο έργο που μετέφρασαν: άλλος ο μεταφραστής των *Ηθικών Νικομαχείων* και άλλος ο μεταφραστής των *Πολιτικών* ή της *Ρητορικής* του Αριστοτέλη - άλλος ο μεταφραστής των *Φιλιππικών λόγων* του Δημοσθένη και άλλος ο μεταφραστής του λόγου του *Περί του στεφάνου* - άλλος ο μεταφραστής του Καισάρα και άλλος ο μεταφραστής του Κικέρωνα. Η ειδικευση, και που το απαιτούμε σε άλλους κλάδους της επιστήμης (δεν πηγαίνουμε για τα μάτια μας στον καρδιολόγο!), ξεχνιέται στον τόπο μας στην περίπτωση των ανεπανόλητων - και από την πλευρά των δυσκολιών που προκαλεί η κατανόησή τους - μνημείων του αρχαίου ελληνικού και του λατινικού λόγου. Έχουν ξεπεράσει αλήθεια στον τόπο μας το

επιτρεπτό όριο οι κακές μεταφράσεις αρχαίων κειμένων. Ο λόγος είναι, βέβαια, φανερός: οι περισσότερες από τις νεοελληνικές μεταφράσεις αρχαίων κειμένων είναι καρπός ευκαιριακών ενασχολήσεων. Τις λέω «ευκαιριακές» τις ενασχολήσεις αυτές, γιατί συνήθως γεννιούνται και... πεθαίνουν μέσα στο κύκλωμα των εκδοτικών επιχειρήσεων, των οποίων μάλιστα παρακολουθούν τη μοίρα (επιχειρήσεις με μικρό παρελθόν, με αβέβαιο μέλλον και με εκδοτική νοοτροπία που ξέρει να υπολογίζει μόνο τη σχέση κόστους - κέρδους και έχει μάθει να περιφρονεί τη σχέση χρόνου - αποτελέσματος). Είσι συμβαίνει συχνά να έχουμε μεταφρασμένο π.χ. το πρώτο ή και το δεύτερο βιβλίο των *Ιστοριών* του Ηροδότου από έναν μεταφραστή και να ξέρουμε ότι δεν θα αποκτήσουμε ποτέ τα υπόλοιπα βιβλία μεταφρασμένα από τον ίδιο άνθρωπο στην ίδια σειρά (αυτό το τελευταίο μπορεί συχνά να σημαίνει: με τις ίδιες αρχές, με τις ίδιες προοπτικές κ.π.ά.). Οι Αγγλοι όμως διαβάζουν π.χ. ολόκληρο τον Αριστοτέλη μεταφρασμένο στη γλώσσα τους από μια ομάδα ειδικών στα επιμέρους αριστοτελικά έργα που εργάστηκαν κάτω από κοινή καθοδήγηση και εποπτεία και με όρους που εξασφάλιζαν από την αρχή τη συνέχεια και την ολοκλήρωση του έργου. Να γιατί θεωρώ εγγύηση την ανάληψη του δύσκολου έργου της μετάφρασης των Λατίνων ιστορικών «υπό την σκέπη» του Μορφωτικού Ίδρυματος της Εθνικής Τράπεζας.

Είναι, σ' αλήθεια, πολύ παρήγορο που τα αρχαία ελληνικά και τα λατινικά κείμενα έχουν αρχίσει τα τελευταία χρόνια να μεταφράζονται στη γλώσσα μας σε πολύ μεγαλύτερη έκταση από ό,τι ως τώρα και με πολύ περισσότερη από ό,τι ως τώρα σοβαρότητα (δυστυχώς δεν αισθάνομαι ακόμη ότι μπορώ να αναφερθώ σε

«σειρές» μας: αυτές μόνο και' εξαιρεση έχουν, προς το παρόν, να παρουσιάσουν στον τόπο μας σοβαρότητα). Ονομάζω το πράγμα «παρήγορο», γιατί πιστεύω ότι τα μορφωτικά αποτελέσματά του δεν θα αργήσουν να φανούν - και θα είναι σημαντικά. Χωρίς κανένα, πάντως, παραπέρα σχόλιο θα ήθελα να μην παραλείψω να πω και τούτο, πως η ανάγκη για τέτοιου είδους «μορφωτική παραγωγή» και, μαζί, η αποτελεσματικότητά της έγιναν στον τόπο μας φανερές με την καθιέρωση της διδασκαλίας των αρχαίων κειμένων από μετάφραση στα σχολεία μας. Στο κάτω κάτω η μέθοδος ήταν δοκιμασμένη - με ευεργετικά αποτελέσματα - και αλλού, πριν γίνει αποδεκτή στον τόπο μας.

Ας είναι καλά ο Νίκος ο Πετρόχειλος που μας έδωσε την αφορμή για τις σκέψεις αυτές με τις λαμπρές μεταφράσεις του των έργων του Σαλλούστιου και του Σουητώνιου. Εμείς του ευχόμαστε από καρδιάς καλή συνέχεια στη δουλειά του. Στην πραγματικότητα η ευχή είναι για μας τους ίδιους: να αξιωθούμε να δούμε και τις μεταφράσεις του του Τάκιτου και του Λίβιου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΥΠΟΥΡΑΗΣ
 Ομότ. καθηγητής
 του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΥΤΡΑΚΗ

ΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ

Μια σειρά από 12 βιβλία, που προσφέρει στο παιδί γνώση, διασκέδαση, καλλιέργεια πάνω στο θέμα «τέχνη» και αναπτύσσει την κοινωνικότητά του.

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΑΣ
 ΑΠΡΟΣΠΕΣ ΠΡΩΙΝΕΣ ΣΥΝΑΝΗΣΕΙΣ
 Επιμέλεια Αμυγδαλέας Βασιλάκη

Μια παρέα παιδιών, που βρίσκονται σε διακοπές, μαθαίνει για την ύπαρξη ενός χαμένου ημερολόγιου, με πληροφορίες για ένα θησαυρό. Με τη βοήθεια του καπετάν Νικίτα, αποφασίζουν να το ανακαλύψουν προτού πέσει στα χέρια των τυχοδιωκτών.

Η αναζήτησή τους θα τους οδηγήσει στο νησάκι με το φάρο, όπου θα μάθουν το τρομερό μυστικό που κρύβει το ημερολόγιο και τις περιπέτειές του στη Μεσόγειο από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Θα καταφέρουν τελικά να το βρουν, ή μήπως θα τους προλάβουν οι τυχοδιώκτες με τα σκοτεινά πρόσωπα;

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΦΥΤΡΑΚΗ
 Κεντρική διάθεση: Βιβλιοπωλείο ΦΥΤΡΑΚΗ
 Στοά του Βιβλίου, Πεσμαζόγλου 5, τηλ./φαξ: 3210 433
 Πληροφορίες: 6843 670-2-3, φαξ: 6818 561